Despre etnii, în romanul *Când ne vom revedea* de Radu Mareş

Iliuţă MALEŞ
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava
iliutamales@yahoo.com

Abstract: The tragic fate of the land of Bukovina is captured by Radu Mareş from the perspective of an evolution, experienced by the heroes who enliven his narrative work. However, these heroes live in a complicated political and social period, known as Greater Romania, which precedes the Second World War. It is known that in those days, the rise of the Iron Guard influenced the history of many people. From a certain perspective, the fate of some characters presented in the book also foretells the tragic fate of this beautiful land, located at the edge of the world.
Keywords: *Bukovina, ethnic mosaic, multiculturalism, legionary influence, identity cliché.*

Radu Mareş (1941-2016) s-a născut în oraşul Frasin (un sat mai răsărit la data naşterii scriitorului), judeţul Suceava, în Bucovina de sub munte, cum frumos spune în romanul său *Când ne vom întoarce*, publicat în anul 2010. În anii tulburi de după al Doilea Război a urmat liceul Eudoxiu Hurmuzachi din Rădăuţi unde, putem bănui, ajungea de multe ori pe jos sau cu câte o căruţă care trecea obcina spre târgul din Rădăuţi. „Un sat mic de pe fosta moşie a mănăstirii Solca, (...). Undeva sub munte, traduse Anton, de unde mai departe sunt numai munţi şi păduri. Un cătun, de fapt" [Mareş, 2015: 405], va spune scriitorul în roman, nenumind acel „sat mic", aşa cum nu va deconspira nici numele eroului principal, Gavril M., lăsându-ne libertatea să deducem că ar putea fi chiar numele tatălui său, sau al cuiva din familia sa. Tatăl său se numea Gavril Mareş şi a fost agronom, iar mama sa, care a fost învăţătoare, asemenea eroinei din roman, se numea Francisca Suhoverschi. Pot fi şi aceste date o cheie de lectură, deşi desfăşurarea evenimentelor ar sugera că nu este vorba de cineva din familia sa.

Vorbind despre etniile din Bucovina, cele prezentate de Radu Mareş sunt caracteristice perioadei interbelice, când se petrece acțiunea romanului, după ce Bucovina revenise la România, de care fusese separată printr-un rapt al Imperiului Habsburgic în anul 1775. Despre mozaicul etnic bucovinean ne spune ceva chiar autorul, prin vocea lui moş Onofrei: „De-o pildă, încă din vechime, în Bucovina noastră venea lume peste lume, de te miri unde. Au venit unguri, sate întregi, care-s şi azi. Înaintea lor au venit moroşenii care s-au aşezat

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)

pe moşiile mănăstireşti. Cei mai mulţi au fost nemţii şi austriecii, dar asta la început. După ei au venit ruşii, care au adus cu ei puhoiul jidovilor. Şi nu numai pe ei..." [Mareş, 2015: 58]. Şi mai sunt şi alţii, ucrainenii şi polonezii; să nu uităm că Bucovina se învecina, în acele timpuri, cu Polonia (Silezia) la nord. Deşi scrie în cronica sa că personajele lui Radu Mareş: „se împotmolesc în magma descriptivă care le blurează mişcările", Paul Cernat recunoaşte: „E adevărat, universul multietnic al Bucovinei de nord este reconstituit cu migală şi autenticitate, iar personajele prind contur pas cu pas" [Cernat, 2011], afirmaţie care se susţine în desfăşurarea romanului.

Bucovina are o diversitate etnică mare, aflându-se la graniţa dintre imperii. Cu toate acestea, contribuţia românească la viaţa regiunii, imediat după Unire, este destul de ştearsă. Daniel Cristea-Enache scrie într-o cronică dedicată romanului (am reţinut eterogenitatea părerilor critice despre roman): „Personajele cele mai active ale romanului, tânărul Gavril M. şi mentorul său, profesorul Volcinschi, au sentimentul că românii trebuie să facă şi ei ceva. Ei doi, ca români, văd, simt, înţeleg că Bucovinei îi lipseşte o urmă românească mai apăsată şi mai durabilă, ce nu poate fi obţinută decât printr-un anumit mod de a construi" [Cristea-Enache, 2011]. Lucrul este adevărat, iar autorul îl subliniază de mai multe ori. Eroul principal, Gavril M., are de luptat cu prejudecata celor din jur dintr-un motiv simplu: fiind român, nimeni nu credea că va reuşi în ceea ce-şi propune să realizeze la ferma din micul sat de pe graniţa României Mari. Bucovina a fost vreme de 143 de ani sub dominaţia Imperiului Austro-Ungar, de la Marea Unirea a Bucovinei cu Regatul României trecuseră doar 17 ani, iar până atunci ferma de pe Nistru fusese condusă de nemţi; ultimul dintre ei fusese Wagner, care lăsase în urmă un conac înfloritor, cu o plantaţie de duzi pentru viermi de mătase, lucru destul de rar pentru acele vremuri. Primul care se îndoieşte de capacitatea lui Gavril de a se ridica la nivelul predecesorului său este chiar bădica Buliga Onofrei, contabilul fermei, care l-a cunoscut bine pe Wagner, cu care lucrase foarte mulţi ani împreună, înainte de Unire. Iar Gavril înţelege neîncrederea celor din jur în capacitatea sa de a reuşi să se ridice la înălţimea lui Wagner datorită faptului că era român şi încă unul foarte tânăr. Plecat de mic de acasă la şcoală la Cernăuţi, pentru a arăta că şi românii pot realiza ceva, Gavril nu se împacă cu ideea că doar nemţii pot construi lucruri temeinice în Bucovina, deşi acceptă că „Wagner, austriac din Tirol, fusese într-adevăr, cum o repetau toţi, omul cu şcoala cea mai înaltă ajuns vreodată pe aceste meleaguri de la marginea lumii." [Mareş, 2015: 142]. Dar va face ce ştie el mai bine să demonstreze că şi românii pot realiza lucruri frumoase prin seriozitate şi implicare. Gavril este un tânăr cu o alură de Christ, este un om motivat în acţiunile sale, nu prea sociabil, care nu bea, nu fumează, refuză să joace taroc, lucruri atât de neromâneşti, care-l fac susceptibil de a fi legionar. Viaţa sa este mereu parcă sub un blestem încă din copilărie, când este nevoit să suporte o săptămână agonia tatălui său, lovit de un copac în pădure. Preia încă de atunci acea atitudine tragică a existenţei sale, acea durere care a trecut cumva de la muribundul de pe pat la copilul de pe cuptor: „Treptat, ţinea minte şi asta,

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)

corpul său intrase în rezonanţă cu al celui care urma să moară. Durerea ca o vibraţie, ca un curent, trecea din când în când şi prin muşchii săi de copil subţiri ca nişte aţe, iar oasele sale fragile delirau de durere şi ele. (...) Chinurile agoniei prelungite la care asistase de la doi paşi nu trecuseră fără să lase un semn imposibil de şters." [Mareş, 2015: 177-178]. Iată de unde, cred eu, vine acea permanentă alură de martir a eroului nostru, care nu ştie ce este fericirea, iar când o trăieşte nu poate s-o definească.

Viaţa lui Gavril este tot timpul sub imperiul unor forţe oculte; parcă de mic îi este predestinat un destin sumbru, iar acest lucru i se arată mereu mamei sale, Domnica. Căutând să înţeleagă aceste semne, mama îl duce în diferite locuri pentru a afla dezlegare pentru soarta băiatului. Este dus la Cacica, la fântâna cu apă sfinţită din spatele Catedralei Catolice. Aici vine şi cunoscutul, în interbelic, deschizător al Cărţii Sfinte, Grigore. Ce-i spune acesta mamei Domnica despre băiatul Gavril nu putem afla, aflăm doar despre o umbră care trece peste chipul mamei. Din drumurile mamei alături de Gavril aflăm lucruri interesante despre oamenii şi locurile pe care le vizitează, cum ar fi hramul de la mănăstirea Sfântul Ioan din Suceava, unde micul bucovinean descoperă oraşul cu toată organizarea sa, dughenele unde intră multă lume, de toate felurile, mizeria şi mirosurile de pe unele străzi de la periferie, dar mai ales Gavril vede copiii care ies îmbrăcaţi în uniforme dintr-o clădire foarte frumoasă, cu multe ferestre, ceea ce îl va ambiţiona cândva şi pe el să meargă la şcoala din Cernăuţi. Iată ce frumos este surprinsă eterogenitatea etnică a Bucovinei într-o călătorie cu trenul a băiatului din Bucovina de sub munte:

> „În zorii aceleiaşi zile, Gavril M. plecase din Cernăuţi spre casă, cu un tren personal. (...) Era, ca şi în alte vagoane de la coada trenului, cârdul gureş de ruşte venite cu ceva de vânzare la piaţă şi care se întorceau acasă, în satele lor, la Muşeniţa sau la Baineţ. Pe băncile din lemn vopsite în galben ca şofranul se înghesuiseră unu-n altul, tăcuţi şi solemni câţiva jidovi cu caftan şi pălării negre. Mergeau la Siret la o înmormântare, spuse unul dintre ei, şi toate femeile se întoarseră să-l vadă mai bine. Tot pentru Siret se urcaseră şi nişte unguri din Grăniceşti, cu nevestele lor, cu multe coşuri de nuiele cojite, învelite în pânză de sac, de unde se răspândi un damf ascuţit de peşte. Dar mai erau într-un colţ şi câţiva bărbaţi cu cuşme de miel şi ciubote, cu chimir lat de piele peste mijloc, care se vedea de la o poştă că sunt români." [Mareş, 2015: 302-303]

Un copil orfan care reuşeşte printr-o voinţă supraomenească să ajungă un om cu şcoală, dincolo de toarte vicisitudinile vieţii. Deşi este modest şi nu se consideră important, are o calitate în care crede fără îndoială: „Aici glumise: poate, totuşi, se simţea oleacă mai bun, mai răsărit decât cei veniţi din Regat... Calitatea, adică, de bucovinean îl făcea să iasă din rând." [Mareş, 2015: 221].

Un alt personaj important al romanului este profesorul Volcinschi de la Universitatea din Cernăuţi. Român, personalitate a mediului academic din oraş şi înainte de Unire, este unul dintre marii entuziaşti ai României Mari. A slujit

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)

corect şi cinstit sub orânduirea austriacă şi îşi propune să ajute la consolidarea naţiunii din care şi el face parte, pentru prosperitatea acesteia. I s-a prezis o strălucită carieră politică la Bucureşti, dar a fost dezamăgit de coordonatele politicii româneşti. Născut şi crescut sub înaltele standarde nemţeşti, se pare că nu a reuşit să înveţe ce însemna compromisul din politica românească. Poziţia sa este redată succint într-o discuţie cu studenţii săi: „Ca foşti supuşi austrieci, noi, cei din generaţia veche, am fost loiali coroanei imperiale până în clipa în care ne-am dedicat în totalitate cauzei naţionale. Par vorbe mari, dar a fost exact aşa cum vă spun. Acum vin eu şi vă-ntreb: voi pe cine slujiţi? Cui îi sunteţi credincioşi şi pentru cine v-aţi da viaţa? Pentru un rege neamţ care şi-a luat ţiitoare o israelită şi a burdușit închisorile cu patrioţi români...?" [Mareş, 2015: 18-19]. Profesorul spune aici mai multe lucruri. Prima dată că nu a fost de acord cu revenirea lui Carol al II-lea pe tron, lucru care i-a încheiat cariera politică la Bucureşti. Şi parcă Regele român de origine germană nu mai era modelul de neamţ de care ştiau bucovinenii. Iar închisorile burdușite cu patrioţi, care nu pot fi decât legionari, ne dezvăluie orientarea naţionalistă de dreapta, spre care se pare că profesorul este atras.

Dincolo de toate acestea, Volcinschi era un mare patriot român. A sprijinit mereu fiii de ţărani români săraci să termine şcoala, atât cât i-a stat în putinţă. Printre ei şi Gavril M., un orfan din Bucovina de sub munte. Are o caracterizare foarte acidă referitoare la ţăranul român, din păcate atât de adevărată: „Pentru că pe ţăran l-au stricat până-n măduva oaselor arendaşii şi crâşmarii, şi el va rămâne o povară pentru toate cârmuirile viitoare. Sărăcia n-ar fi până la urmă ceva de ruşine, din punctul meu de vedere. Aproape toţi sfinţii creştini au fost săraci lipiţi. Numai că ţăranul nostru e rob şi analfabet, îl mănâncă de viu pelagra şi alcoolismul, sifilisul şi sărăcia îl distrug... Asta e problema cea mare...!" [Mareş, 2015: 18]. Însă rămâne un optimist şi crede că va veni şi ziua când „...în România cei mai buni avocaţi şi doctori vor fi români, nu ca acuma" spunea el şi foarte multă lume nu-l credea. Să nu uităm că suntem încă în interbelic, în pauza ce o luase Primul Război până la următoarea conflagraţie. Iată cum vede etnia română în raport cu altele din Europa acelor vremuri:

> „– Noi nu suntem ca olandejii, spunea profesorul, (...) care au scos la iveală pentru agricultură şi pământurile de pe fundul mării. (...)
>
> – Nu suntem nici nemţi, continuase profesorul, ca să avem câte o maşină pentru orice. Nu ştim nici să facem capitaluri, să le adunăm şi să le înmulţim din camătă, cum se pricep doar jidanii, ca nimeni altcineva. N-avem vocaţia cămătăriei, cu alte cuvinte. Pentru că, nu uitaţi, cu mai mulţi bani, agricultura noastră s-ar face cu siguranţă altfel. Unii spun că şi cu oleacă de ştiinţă însuşită temeinic se pot face destule lucruri frumoase. Numai că şcoala noastră agricolă e şi ea, ca şi multe altele, la început. (...) Cine va vrea să schimbe ceva în ţara asta de la ţăran trebuie să înceapă. Şi să pună oameni noi, tineri, peste tot acolo unde trebuie luate hotărârile mari." [Mareş, 2015: 17-18].

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)

Pentru perioada la care se referă romanul, ideile sunt extrem de curajoase şi vizionare, doar aşa pot românii să se apropie, pe toate planurile, de naţiunile mai avansate, prin oameni educaţi, cu o viziune nouă şi conştienţi de faptul că şi românii pot fi egali cu toate celelalte etnii cu care convieţuiesc între graniţe sau care se află în afara lor; cu o notă mai apăsată pentru Bucovina lui când spune, cu dreptate: „Mulţi români au uitat că există şi Bucovina. Profesorul repeta asta mereu, tăios, ca să audă şi ultimul surd." [Mareş, 2015: 263].

În tot romanul lui Radu Mareş se simte acţiunea unor forţe care ţin de magie, de blesteme, de vrăji şi descântece, de ocult. Tina este ţiganca de la fermă, femeia bună la toate. Vorbind despre clişee identitare în romanul lui Radu Mareş, Teodora Dumitru spune: „Clişeele identitare chiar sunt exploatate din gros, nu văd nimic care să sugereze instrumentarea lor (auto)ironică de care vorbeşte Daniel Cristea-Enache în articolul citat: ţiganca, bucătăreasa „fermei", nu e prea curăţică nici fizic, nici metafizic (se îndeletniceşte cu vrăjitoria), neamţul merge după „reguli", românul „fură", jidovul face comerţ etc. – în tuşe preluate *apud* – şi la mare distanţă de – un Sadoveanu, de pildă, ori de Arghezi (ţiganca fiind numită ba Tina, ba Tinca) sau fiindcă e nevoie de surprinderea unor caractere germanice, de la scriitorii ardeleni – Slavici sau Agârbiceanu. Jocul cu clişeele identitare, elogiat de cronicarul „Observatorului cultural", nu e chiar atât de izbutit" [Dumitru, 2011]. Ca să ţină de un clişeu identitar, eu cred că nu sunt suficiente doar câteva date generale. Tina din romanul lui Radu Mareş nu este o zeiţă a amorului precum Tinca lui Arghezi, deşi cicatricea făcută de lama unui cuţit de la ureche până la buză ne poate duce cu gândul la un Năstase din tinereţea ei. Este adevărat că Tina este o vrăjitoare, dar ea practică magia albă. Este o femeie harnică, este foarte pricepută, ne aducem aminte de Wagner care spune că face cele mai bune alivenci din lume, mai bune chiar decât la Curtea Imperială din Viena. Este apoi vraci, vindecă oamenii de diferite boli cu ajutorul plantelor şi al descântecelor, este un bun felcer, doar ea se pricepe să scoată orice dinte doar cu două degete, stârnind admiraţia felcerilor adevăraţi. Să nu uităm că ea are în grijă toată ferma, spală, calcă, mătură, are grijă şi de cei doi bătrâni care vieţuiesc la fermă: austriacul Franz, fost administrator al fermei alături de Wagner şi Olesia, moşiereasa rusă cu minţile rătăcite, găsită iarna pe câmp. Ştie, cu adevărat, să ghicească viitorul omului: pe al lui Gavril M. îl ghiceşte din prima seară după ce ajunge la fermă. Nu mai vorbim că tot ea ştie să se ocupe şi de cai, ştie să conducă o trăsură cu o mână foarte sigură. Tina nu fură, este om de încredere, care are acces la toate bunurile fermei şi niciodată nu au fost probleme. Clişeu identitar? Greu de găsit unul aidoma în literatura noastră. Când naratorul spune că Tina face anumite vrăji, el nu dă un verdict definitiv. Rămâne la latitudinea cititorului să decidă dacă crede sau nu în tot ce citeşte. Ţiganca, o femeie de aproximativ 30 de ani, este o figură atipică în acest roman pentru etnia ei. Oare ploaia care vine şi salvează toată recolta satului este adusă de ea? Nu ne putem pronunţa, nici Gavril nu este sigur dacă rugăciunile lui sau descântecele ei au adus ploaia; sau nici unele, nici altele. Se vorbeşte că în tinereţe ar fi reuşit să scape ferma de şobolani, atrăgându-i cu cântecul unui fluier şi înecându-i în Nistru. Tot ea, se pare, prin farmece, reuşeşte să-l înduplece pe

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)

tatăl Katriei să fie de acord cu primirea lui Gavril în casa fetei. Un mister continuu înconjoară această fiinţă, asupra căreia tună şi fulgeră preotul Neculăiţă din sat. Un lucru ciudat se întâmplă la finalul romanului, când Tavi Vorobchievi se întâlneşte, în anul 1941, cu o babă în vârstă pe uliţele satului de lângă Nistru:

> „Într-una din primele săptămâni de război m-am încrucişat pe uliţa mare cu o femeie. Era o babă scofâlcită, îndoită aproape în unghi drept, păşea greu, sprijinindu-se într-o botă. Nu mai ştiu ce anume mi-a atras atenţia asupra ei, ceva familiar, în tot cazul. A întins mâna neagră ca un vrej în direcţia mea, făcându-mă să tresar: era ca şi cum, prin aer, m-ar fi atins. Nu sunt superstiţios sau prea fricos, dar m-am ferit. Cine e? Am întrebat după ce trecuse. E ţiganca de la fermă, Tina, mi-a spus nu ştiu cine. O vrăjitoare. Am ţinut-o minte pentru că s-a întâmplat să scap din toate şi să mai trăiesc o jumătate de secol, ceea ce înseamnă că asta mi-a şi ghicit probabil." [Mareş, 2015: 461].

Este ultima dată când este pomenită Tina. Să privim puţin în urmă la evenimente: Gavril M. vine în micul sat de graniţă în 1935. Este aşteptat la gară de Tina, bucătăreasa fermei, o ţigancă desculţă, femeie cam la 30 de ani. Şef de gară este domnul Octavian Vorobchievici, bărbat la 30-35 de ani, în acel moment. Concluzionăm că Tina şi Tavi erau cam de aceeaşi vârstă. După drama petrecută la fermă, Bucovina este ocupată de ruşi în 1940, iar Tavi se refugiază în ţară, iar în 1941 revine odată cu armata. Câţiva ani de la drama de la fermă, deci Tina trebuia să aibă la întâlnirea de pe uliţă aceeaşi vârstă cu a lui Tavi, nu să fie o babă înclinată în unghi drept. Am crezut iniţial că autorul a greşit datele, vârstele. Dar nu cred că am dreptate. Apariţia ţigăncii, bătrână, a fost doar o iluzie a lui Tavi, care a făcut parte din poveste. Este această apariţie identică cu cea a omului cu un ochi galben lângă Gavril M. la nunta surorii sale Parascuţa despre care nimeni nu ştia nimic, iar Iliuţă îi povestise ceva despre spirite, despre o altă lume prezentă pe pământ, mai ales pe pământul parcă vrăjit al Bucovinei. Lui Tavi i-a fost prezisă supravieţuirea de o Tină din altă dimensiune.

Octavian Vorobchievici, care spune spre finalul romanului că el este cel care istoriseşte, de fapt, povestea, este un român din Regat, venit în Bucovina în funcţia de şef de gară în micul sat de pe Nistru. Este un om corect şi, deşi este chestionat de Siguranţă, nu spune decât adevărul despre Gavril M. şi despre posibilii legionari din sat, avertizându-l în acelaşi timp pe Gavril că despre el era, de fapt, vorba, spre deosebire de directorul şcolii, Radu Opaiţ, care tot într-o discuţie cu oamenii Siguranţei îşi dăduse cu părerea că despre Gavril M. s-ar vorbi unele lucruri. Deşi nu era sigur de nimic şi-a dat cu părerea, lucru care este posibil să fi contat în deciziile viitoare ale jandarmilor. Tot din acelaşi aluat este făcut un alt român din sud, un regăţean deci, şeful de post, „omul negru", Gogu Popescu, care are o comportare de om extrem de înrăit. Aşteptat în gară la sosirea în sat, nici măcar nu răspunde mâinii întinse de primar. El este cel care-l împuşcă pe Gavril M. şi care este, probabil, ucis de Katria. Alături de acest şef

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)

de post stau şi gorilele care-l ajută în toate aceste demersuri: Tilihoi şi Prepeliță, nume parcă predestinate spre delaţiune şi trădare.

Nu putem omite de aici tabloul mamei lui Gavril, o munteancă adevărată, din Bucovina de sub munte. Citǎm, din nou, din articolul Teodorei Dumitru: „... iar dacă portretul mamei lui Gavril M. are o forță – ea e intens tributară Vitoriei sadoveniene. Tavi Vorobchievici, alias Radu Mareş n-a făcut decât s-o modifice în spectre neesențiale şi, în mare, Sofica M. (sic) se reține ca o Vitorie trecută la «pocăiți».” [Dumitru, 2011]. Din nou acelaşi „clişeu identitar” de care s-a mai pomenit. În primul rând numele mamei lui Gavril este Domnica lui Ştefan. Apoi chiar sintagma „o Vitorie trecută la pocăiți” este un nonsens. Pentru că puterea adevăratei Vitorii tocmai aceasta este: o credință de nezdruncinat; citind *Baltagul* ai senzația că mai degrabă s-ar mişca Rarăul decât să-şi piardă Vitoria credința, nicidecum să şi-o schimbe. Trecerea mamei lui Gavril la pocăiți este, din perspectiva mea, cea mai mare enigmă a cărții. Cât de mare să fi fost dezamăgirea acestei femei ca s-o determine să-şi schimbe credința, să coboare icoana de pe peretele de răsărit şi să stingă candela care pomenea iubirea vieții ei şi, mai ales, să ştie că va fi despărțită de unicul ei fiu? Oare preotul din sat să-i fi provocat o durere aşa mare, ori poate destinul nefast al soțului ei, sau poate, pur şi simplu, prea multele greutăți ale vieții de vădană cu trei copii. În cronica sa, referindu-se la judecata țăranului român față de legionari, Daniel Cristea-Enache scrie: „Tocmai această judecată prudentă şi bună, ascunsă, dar îndărătnică în rânduiala ei, a făcut ca legionarii, cu toate straiele şi caii lor albi, să nu poată câştiga satul românesc” [Cristea-Enache, 2011]. Deci nu influența legionară a cauzat această decizie radicală a femeii.

Un alt tip de român este contabilul Buliga Onofrei, amintit şi mai sus. Ridicat dintre țăranii români din Bucovina austriacă, el devine slujbaş fidel coroanei, fiind un „Țăran şcolit, ca atâția alții, în timpul Austriei: poştaşii, dascălii din bisericile româneşti, secretarii de la primărie, agentul veterinar (...) pădurarii ş.a.m.d.” [Mareş, 2015: 37]. Bădica Onofrei vorbea, în afară de română, germana (obligatorie pentru munca sa înainte de Unire) şi rusa. Se purta îmbrăcat jumătate românește, jumătate nemțeşte, ca slujbaş ce era. Este interesantă părerea sa despre conaționali, mai ales despre românii din Vechiul Regat: „Dumnezeu îți poate da o țară nouă şi mare, fainǎ... Dar dacă n-ar fi străinii să aibă grijă de toate...peste tot, unde te uiți, numai străini... ce-ar fi? La ce se pricep românii noştri? Nu te supăra, se pricep să fure şi să mintă...! ” [Mareş, 2015: 58]. Şi, în continuare, vorbeşte despre ruşi: „Rusul, «pentru că tot vorbeam de rase», îl făcu bătrânul atent pe băiat, care-i rasă proastă, un animal, o fiară, un sălbatic, la cai se pricepe ca nimeni altul, şi-i iubeşte ca pe copiii lui. I-ar fi putut împuşca, aşa cum îşi împuşcaseră din capul locului toți ofițerii. În fața cailor însă, inima de fiară se înmuiase.” [Mareş, 2015: 74]. Distingem parcă mai puține adjective calificative depreciative în dreptul românilor, deşi avem şi noi destule. Remarcăm şi faptul că despre nemți se fac doar remarci aluzive.

Iliuță Motrescu, „călugăraşul” din Calafindeşti, un călugăr plecat de la mănăstire în lume şi care este atras din tinereţe de mişcarea legionară, un fel de

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)

credinţă oarbă într-un destin mesianic al românilor. Nu-şi uită credinţa, se poartă cu haine monahale şi crede în satul românesc: „În satul românesc, crede călugăraşul, despre care doar proştii vorbesc cu dispreţ, există încă adevărul nestricat al lumii. Nu e uitat, a fost pus la păstrare." [Mareş, 2015: 221]. Nu este un om periculos, nu pune mâna pe arme şi nici nu face propagandă vizibilă. Doar crede cu toată puterea în mişcarea care-l pune în pericol şi pe el, şi pe cei din jurul său. Ar fi fost mai de folos neamului său dacă ar fi rămas la mănăstire să se roage pentru el.

Vorbind şi despre etnicii germani, Wagner este figura cea mai bine conturată, deşi este absent. Aş face legătura cu *Baltagul* lui Sadoveanu, deoarece Wagner este, ca şi Nechifor Lipan, personajul despre care se vorbeşte destul de mult în roman, dar el nu va fi niciodată prezent în acţiune. Este fostul şef al fermei, imaginea cu care va fi nevoit să se înfrunte românul Gavril. Gospodar bun, omul cel mai şcolit pe care l-a avut ferma, care lasă în urmă lucruri bune, temeinic făcute. Aminteam de un oarecare antisemitism la Gavril, care se fereşte să-l atingă pe Horovitz când merge să facă cumpărături pentru fermă. Despre Wagner aflăm însă că nu călcase niciodată în prăvălia evreului, în toţi anii cât fusese administrator, deşi de acolo se aproviziona ferma şi înainte. Chiar Horovitz confirmă că nu este fugit cu documente secrete în Rusia, cum eronat sau chiar calculat se insinuase, ci plecase înapoi la Viena, de unde era venit, poate după nevasta care-l părăsise de prea mult urât în Bucovina, la capătul lumii.

Un alt personaj interesant este morarul Schneider, bunicul Katriei, care este urmaşul direct al primilor colonizatori trimişi în Bucovina de conducătorii Imperiului Austriac. Are o moară şi multe alte acareturi, care merg nemţeşte şi fac cinste satului, districtului şi, în acest roman, Regatului României. Este un om corect, care-şi înţelege bine nepoata, pe Ecaterina, şi o ajută să-şi construiască un viitor, chiar împotriva voinţei tatălui ei, Suhoverschi.

Nu sunt pomeniţi în roman prea mulţi etnici de origine slavă care să locuiască în Bucovina. Am spus slavi deoarece aici intră polonezii, ruşii, ucrainenii şi rutenii; înţelegem că deşi cu origini slave, de multe ori între aceste etnii există mari diferenţe. Familia Suhoverski este de origine ucraineană. Devenit ginerele morarului Schneider, Suhoverski ajunge un om bogat datorită dotei pe care o primeşte soţia sa. Dar tata socru era dezamăgit, ginerele, ca orice ucrainean, n-ar fi catadicsit niciodată să toarne un sac de boabe în coşul morii. Însă îi urăşte foarte tare pe români pentru că:

> „...la ce le-a trebuit lor, românilor, ţara asta, dacă nu se pricep şi nici nu le trece prin cap s-a administreze ca lumea? De ce nu se duc dracului să lase pământul *ăsta* cui ştie ce să facă cu el? (...)
>
> – Spune-mi măcar un ferşter român cu şcoală adevărată. Spune-mi un român inginer silvic. Spune-mi un singur proprietar de fabrică de cherestea care să fie român." [Mareş, 2015: 388]

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)

Deja am aflat şi de ce-i urăşte pe români şi ştim că tatăl Katriei nu va fi niciodată de acord cu căsătoria fiicei sale cu un român; aşa cum nu fusese de acord ca ea să meargă la Şcoala Normală de la Cernăuţi, aşa cum nu fusese de acord ca ea să meargă la serviciu, ca învăţătoare la şcoală după terminarea studiilor. Un ucrainean adevărat. Pentru a reda culoarea şi farmecul Bucovinei, autorul foloseşte multe regionalisme dar şi neologisme. Am reţinut destul de multe dintre ele, dar voi reda doar câteva, regionalisme mai ales, specificând că ele provin sau din germană, sau din ucraineană, şi sunt folosite şi azi în limba uzuală a bucovinenilor: *şişcorniţă*, *şleau*, *hulub*, *gârlici*, *cahlă*, *barcaz*, *ringhişpil*, *izbuc*, *susai*, *a şopocăi*, *taşcă*, *zupă*, *oberliht*, *robota* şi multe altele.

O imagine dezolantă ne lasă românii veniţi din Vechiul Regat să muncească în Bucovina. Acei oameni numiţi Sudiţi nu sunt ţigani, sau poate sunt deja ţigani românizaţi. Autorul nu se pronunţă asupra etniei lor, deşi pe Tina nu ezită să o numească după etnia ei: ţigancă. Urmărind caracterizarea acestor oameni am avut în faţă, uluitor de limpede, portretul pe care-l face generalul Splény, primul guvernator militar al Bucovinei după anexarea acesteia de către Imperiul Habsburgic, ţăranilor români care trăiau pe aceste meleaguri în secolul XVIII, imediat după anexarea provinciei, în anul 1775. Pare că pentru aceşti oameni timpul s-a oprit în loc; sunt slăbiţi de malnutriţie, cu hainele rupte, nespălaţi şi trăind într-o sărăcie cruntă. Veniţi din fostul Regat să-şi caute o viaţă mai bună în Bucovina mai civilizată şi mai bogată.

> „Erau, într-adevăr, alt tip de ţărani decât băştinaşii din Bucovina, parcă altă rasă, adică oacheşi, spânateci, cu părul des, negru-albăstrui (...) Erau toţi desculţi şi în zdrenţe, scheletici, cu pielea înnegrită, ochii duşi în fundul capului şi obrajii supţi, iar dinţii – ca la cai sau la morţi. Ochii le străluceau în schimb de foame, de flămânzire îndelungată, mai bine zis, ca de febră. (...) Pentru contabil, care-i cunoştea dinainte, conta faptul că niciunul dintre Sudiţi n-avea acte, lucru cu care aceştia fuseseră obişnuiţi în Vechiul Regat, de unde veneau, dar care nu era permis aici, chiar la frontiera ţării. Apoi, câţiva fuseseră la furat în sat, unde pusese mâna pe ei jandarmul, care-i bătuse crunt." [Mareş, 2015: 58-59]

Şi nu în ultimul rând vom vorbi de Ecaterina Suhoverski, cunoscută ca nepoata morarului Schneider mai ales. Dacă admitem că personajul central al romanului este Bucovina reprezentată prin oamenii săi, atunci Katria este personajul cel mai important al acestei naraţiuni, pentru că ea reprezintă cel mai bine Bucovina. Fiica unei nemţoaice căsătorită cu un ucrainean, această fată ca un soldat, cum spune autorul romanului, ia de la fiecare din etniile pe care le reprezintă ce este mai bun. Este ordonată, calculată şi, deşi bogată, înţelege că doar prin şcoală şi prin muncă poate să se realizeze – exact dezideratele profesorului Volcinschi. Este sprijinită în toate aceste demersuri, necondiţionat, de bunicul ei, neamţul Schneider, care vede în ea întruchiparea unei înaintaşe a lor în Bucovina, stră-străbunica Else. Deşi limbile ei materne sunt germana şi ucraineana, pe care le ştie bine (să ne amintim că Gavril ştie doar româna), nu

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)

pregetă să meargă la Şcoala Normală din Cernăuţi şi să înveţe o limbă nouă, româna, o limbă complicată (mai ales gramatica, unde are unele probleme) deoarece aceasta era limba oficială a noii ei ţări în care trăia şi trebuia să o ştie, din respect pentru ceilalţi şi pentru a-şi putea câştiga pâinea, aşa cum hotărâse înainte. Este extrem de sociabilă, îi place de omul Horovitz, care este evreu, şi ascultă cu plăcere poveştile despre fiul lui, care este la o şcoală de muzică din Viena şi poate deveni un mare pianist (să ne amintim că Gavril îşi scuipa de trei ori în sân când trecea pe lângă Sinagoga din Cernăuţi, în timpul în care era elev la şcoala de acolo). Trebuie să suporte supoziţiile greşite ale preotului Neculăiţă Posteucă, care sugerează că fata a purtat doliu nu după bunica sa, ci după doi legionari români morţi în luptele din Spania, situaţie în care o sută de fecioare trebuiau să poarte doliu în România timp de un an. Fractură de gândire logică la preot deoarece Ecaterina nu putea să poarte doliu după legionarii Moţa şi Marin şi în acelaşi timp să vorbească de bine despre evreul Horovitz. Aşa cum este Katria, aşa ar vrea autorul romanului să fie Bucovina la care doreşte să se întoarcă. Şi cumva soarta acestei brave fete, alături de Gavril, este ca şi soarta Bucovinei de Nord, de unde provenea. Este ucisă şi nu de ruşi, este ucisă de români, într-un mod extrem de arbitrar. Să vedem ce spune naratorul despre acest lucru: „Acolo [unde a fost ucisă Katria], pe marginea drumului, a şi fost pusă, după obicei, o cruce, care atunci când au venit ruşii în vara lui 1940 a dispărut." [Mareş, 2015: 459]. Aşa cum a dispărut de atunci şi acea parte din Bucovina. Înainte Bucovina a fost un ţinut la marginea unui Imperiu, după aceea a fost un ţinut la marginea unui Regat. Azi Bucovina este un ţinut la marginea Europei. O parte a ei a rămas dincolo de această margine.

BIBLIOGRAFIE

Cernat, 2011: Paul Cernat, „Un roman de la periferia istoriei", în „Observator cultural", nr. 579/17.06.2011.

Cristea-Enache, 2011: Daniel Cristea-Enache, "Good old times", I-II, în „Observator cultural", nr. 565/I/21.03.2011 – 566/II/28.03.2011.

Dumitru, 2011: Teodora Dumitru, „Condeiul şi pistolul, *Când ne vom întoarce* de Radu Mareş", în „Revista cultura", nr. 351 din 24.11.2011.

Goldiş, 2011: Alex Goldiş, „Un roman excepţional", în „Cultura literară", nr. 326 din 02.06.2011.

Mareş, 2015: Radu Mareş, *Când ne vom întoarce*, Editura Polirom, Bucureşti, 2015.

BDD-A31758 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:08 UTC)